

KÖNYVEKRŐL

Lányi Katalin: Gyulai Ágost

Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 1997. 68 o.

A Magyar Pedagógusok sorozat legújabb köteteként a közelmúltban jelent meg *Lányi Katalin* Gyulai Ágostról írott kismonográfiája. A nevelés- és irodalomtörténeti kérdések iránt érdeklődők bizonyára örömmel olvassák majd ezt a szerény terjedelmű, de gondos anyaggyűjtésen alapuló, igényesen megírt munkát.

Az öröm abból fakadhat, hogy *Gyulai Ágost* neve (1868–1957) bizonyára sokak számára ismerősen hangzik, de – és ebben (is) egyet kell értenünk a szerzővel – az ismerősnek tűnő személy tevékenységéről, munkásságának fontosabb jellemzőiről még a tájékozottabb olvasók többsége is csak kevés konkrétumot tud felidézni.

A lelkiismeretes kutatómunkával feltárt forrásanyag (személyes életrajzi dokumentumok, kéziratos és nyomtatásban megjelent munkák, valamint az egykori tanítványok, munka- és pályatársak visszaemlékezései) felhasználásával megírt kismonográfia a legszükségesebb kor- és pedagógiatörténeti háttér felvázolása mellett azokat az eseményeket és tevékenységeket tekinti át, amelyek *Gyulai Ágost* életműve szempontjából meghatározó jelentőségűeknek tekinthetők.

A szerző három nagyobb problémakör keretében dolgozta fel az életmű és a tudományos munkásság jellemzőit (az életrajzhoz közvetlenül kapcsolódó tevékenységek ismertetése, a szakirodalmi munkásság és a tudományos társaságokban végzett tevékenység bemutatása, a felhasznált források és a Gyulai műveiről készített válogatott bibliográfia közreadása).

Az életrajzi áttekintésből megtudhatjuk, hogy *Gyulai* (1895-ig Grieszbach) *Ágost* pesti iparos család gyermekeként született. Gimnáziumi tanulmányait a II. kerületi Királyi Katholikus Főgymnasiumban végezte, ahol irodalmi önképzőköri dolgozataiért (verseiért és fordításaiért) kitüntetésben részesült. Jeles eredménnyel letett érettségi vizsgája után a pesti egyetem bölcsészeti karán magyar és német nyelvi és irodalmi tanulmányokat folytatott. Tudatosan készült a tanári pályára, de elsősorban az irodalmi kérdések iránt érzett mélyebb érdeklődést. (Irodalmi témájú doktori szigorlatát is a tanári diploma – tanárvizsgálat letétele – előtt tette le.)

Tanári munkáját 1889-ben próbaidős, illetve helyettes tanárként egykori gimnáziumában és a hozzá kapcsolatlan működő „finevelében” (1889 őszétől hivatalos elnevezése Magyar Királyi Ferenc József Nevelőintézet) kezdte. Hamarosan az irodalmi önképzőkör tanár elnöke és osztályfőnök lett, 1895-ben pedig rendes tanárrá nevezték ki. 1897 őszétől munkáját az I. ker. m. kir. állami főgimnáziumban folytatta. (Tanítványa volt – többek között – *Pauler Ákos*, *Voinovich Géza* és *Gábor Rezső*.) Változatlanul főleg a szakmai-irodalmi témák foglalkoztatták, de örömet lelte a fiatalokkal való foglalkozásban is („... a szakmám vonzott és az avatott lelkes tanárrá” – írta).

Életében az 1903-as év jelentős fordulatot hozott: ekkor lett a Paedagogium tanára. Felfogása szerint a magyar nyelvet és irodalmat oktató tanárnak (a polgári iskolában) arra kell törekednie, hogy tanítványai számára is tudatossá tegye az irodalom fontosságát, mert ez a tantárgy mind az általános műveltség, mind a nemzeti szellem ápolása szempontjából kulcsfontosságú. Az oktatás hatékonyabbá tétele érdekében 1904-ben magyar filológiai szemináriumot alakított ki, ahol az új hallgatók megismerése és segítése érdekében rendszeresített ügynevezett szemináriumi munkakönyv feljegyzései („szellemi nacionáléjuk”, képességeik, ügyességeik, érdeklődésük) alapján az egyéni munka tervezése és ellenőrzése hatékony módszerét honosította meg. Módszerének az volt a lényege, hogy a tanárjelöltek minden fontosabb teljesítményéről (pl. szakolvasmányok és közös olvasmányok feldolgozása, tanítási gyakorlatok, kollokviumok, dolgozatok témaválasztása, témával kapcsolatos konzultációk, a beadott dolgozatok értékelése) feljegyzés készült, s így megvalósulhatott az az alapelv, hogy a szemináriumi foglalkoztatás az egyénekhez alkalmazva, mintegy az egyén lelki világára szabva történjen.

Gyulait 1921 novemberében a vallás- és közoktatásügyi miniszter a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola igazgatójává, 1925 késő őszén pedig – kezdeti vonakodása ellenére – az újonnan létesített Testnevelési Főiskola igazgatójává nevezte ki. (A két főiskola 1928-ig, a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola Szegedre helyezése-

Könyvekről

ig egy épületben működött.) Komoly szerepet vállalt az új főiskola szervezeti szabályzat, tanterve, tanügyi dokumentumai kidolgozásában, tagja lett az Országos Testnevelő Tanárvizsgáló Bizottságnak, segítette az intézményi munka kereteinek és feltételeinek megteremtését, s közben magyar művelődéstörténetet és német nyelvet tanított. A minisztérium felkérésére közreműködött a Szegedre helyezett főiskola ügyeinek intézésében, valamint a polgári iskolák önálló főigazgatói felügyeleti rendszerének kialakításában a négy kijelölt (budapesti, szegedi, pécsi és debreceni) tankerületben.

1933. január 1-től lett nyugdíjas, de 1944 őszéig (76 éves koráig) a Testnevelési Főiskola Művelődéstörténeti Tanszékének óraadó tanára, vizsgabizottsági elnök, a képesítő vizsgálatok vizsgabiztos maradt.

A szerző *Gyulai Ágost* irodalmi munkásságáról színes képet tár elénk. Az önállóan megjelent munkák, különböző témájú kisebb-nagyobb terjedelmű írások (antológia, legenda, monda, fordításokból összeállított kötet, nagyobb terjedelmű tanulmányok) mellett számos tanüggyel foglalkozó dolgozata is megjelent. A pedagógiai vonatkozású írások közül kiemeli a tanügyi és iskolaszervezeti kérdésekkel (főként a polgári iskolával és a polgári iskolai tanárképzéssel), a neveléstudomány helyzetével, irányzataival, valamint a taneszközök, tankönyvek és a könyvtárügy kérdéseivel foglalkozó munkáit. *Gyulai* tankönyvíróként is jelentőset alkotott, a polgári iskolák számára írt magyar olvasókönyvei, nyelvtani, stilisztikai és irodalomtörténeti tankönyvei 1922 és 1946 között jelentek meg.

Pedagógiai tárgyú elméleti és gyakorlati tevékenysége mellett hagyatékában komoly arányt képviselnek irodalomtörténeti írásai. Foglalkozott *Arany János*, *Petőfi Sándor*, *Vörösmarty Mihály*, *Széchenyi István*, *Katona József*, *Zrínyi Miklós*, *Mikes Kelemen*, *Bessenyei György*, *Csokonai Vitéz Mihály*, *Jókai Mór*, *Szász Károly*, *Dante* és *Shakespeare* munkásságával. Szívéhez különösen *Arany János* és *Shakespeare* állt közel. (Filológiai szemináriumában Shakespeare-falat alakított ki, a szemináriumba belépőt pedig egy Arany Jánostól vett jelige köszöntötte: „Legnagyobb cél pedig itt e földi létben: Ember lenni mindig, minden körülményben!”)

1952-ben – hosszas előkészítés után, Kodály Zoltánnal közösen – az Akadémiai Kiadó gondozásában sikerült megjelentetnie Arany János népdalgyűjteményét. *Gyulai* a népdalgyűjteményt szövegteni szempontból készítette kiadásra elő, majd az eredeti *Arany* kéziratot az MTA Kézirattárának adta át.

Gyulai számos tudományos társaságnak volt tagja (Magyar Paedagogiai Társaság, Magyar Irodalomtörténeti Társaság, Budapesti Filológiai Társaság, Kisfaludy Társaság, Szent István Akadémia), de leghosszabb ideig a Magyar Paedagogiai Társaságnak volt tisztségviselője, titkára. Kezdetben *Fináczy Ernő* (1904–1925), majd *Kornis Gyula* (1925–1937), *Pintér Jenő* (1937–1939), *Prohászka Lajos* (1939–1949) elnöksége mellett kísérte figyelemmel a tanügy eseményeit, a Társaság életét. Jelentései, a kiemelkedő évfordulókról készített írásai tárgyilagos képet adnak a korabeli eseményekről, tanügyi kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalásokról (pl. az 1905-ös népiskolai tanterv bevezetése, az érettségi vizsgálat körül zajló viták, a tankönyvek engedélyezésének problematikája stb.).

A kötet végén ismertetést találunk a felhasznált forrásokról, válogatott bibliográfiát *Gyulai Ágost* munkáiról, illetve ismertetést a fontosabb életrajzi adatokról.

A kismonográfia a mély érzésű humanista pedagógus és tudós életműve bemutatásával szakmai adósságot pótol, s bizonyára megkönnyíti és remélhetően elő is segíti *Gyulai Ágost* szellemi hagyatékának gondozását.

Kékes Szabó Mihály

Karády Viktor: Iskolarendszer és felekezeti egyenlőtlenségek Magyarországon (1867–1945)

Replika kör, Budapest, 1997.

Karády könyve *nem* azt a benyomást teszi, mint nemzedék- és sorstársainak nagyrésze.

Az utóbbi évtizedben egymás után jelennek meg a magyar társadalomtudomány évtizedek óta külföldön élő kiválóságainak művei. E munkák nagy többségéről az igényes hazai olvasó általában azt állapíthatja meg: a szerző remekül tájékozódik a nemzetközi szakirodalomban, a hazai történészeknél nagyságrendileg jobban helyezi bele a magyar folyamatokat a nemzetközi összefüggésekbe, de – madártávlatból néz. Azaz a magyar